

1. Bevezetés

A konzuli bíraskodás önmagában is sajátos jogintézménye a 19. század Európájának, azonban a magyar közjogtörténetben egyúttal olyan anomáliának is számított, amit egészen a századfordulóig nem sikerült a dualizmus elveinek megfelelően rendezni. Noha a külügyek intézését és a konzulátusi ügyeket érintették, mind az 1867. évi XII. tc., mind az Ausztriával megkötött és az 1867. évi XVI. tc.-be iktatott vám- és kereskedelmi szövetség hallgatott a konzuli bíraskodás intézményéről. A kiegyezést követően a magyar és az osztrák kormány törvényes rendezés hiányában abban állapodott meg, hogy

„a magyar korona országai az ozmán birodalomban megillető bíraskodás végleges szabályozásáig a fennálló állapotot fenntartják úgy, hogy ezen bíraskodást a magyar állampolgárookra vonatkozóan is a császári és a királyi konzuli hatóságok gyakorolják azon törvények és rendeletek értelmében, amelyek ezen területekre nézve kibocsátottak”.¹

A konzuli bíraskodás intézményéről szóló monográfiájában Lers Vilmos így írt:

„A két állam-kormányzat jegyzékváltások s szóbeli tárgyalások alakjában bizonyonyal már régen folyamatban állott vitája, melynek részleteiről azonban a nyilvánosság elé alig került ki valami, ezt a kérdést sem birta soha véglegesen tisztázni, de megegyeztek opportunisticé abban, hogy a konzuli bíraskodás gyakorlása közösnek mondassék ki.”²

A dualizmus rendszerének kialakítását követően a magyar kormányzat a kellemetlen közjogi kérdéseket is felvető, megörökölt és ideiglenesen elfogadott jogállapot reformját azonnal kezdeményezte. A magyar törekvések főként az első fokon bíraskodó konzuli hatóságoktól az osztrák felsőbbbíróságokhoz vezető fellebbezési rendszert kívánták átalakítani. Míg 1855 előtt a konzuli bíróságok által megítélt ügyek fellebbezését a konstantinápolyi internúciatúra látta el,³ addig az 1855. évi reformok a fellebbeztelt másodfokon a lemergi, a nagyszebeni, a temesvári, a bécsi, a zarai és a trieszti osztrák főtörvényszékekhez és a zágrábi báni táblához irányították, míg végső és harmadfokon a Bécsi Ítélo- és Semmitőszék járt el.⁴ A konzuli bíraskodás törvényes rendezése iránt a tárgyalások 1869-ben meg is indultak, azonban a kérdés összetettsége miatt és az osztrák kormányval való megegyezés kieszközölésének hiányában a reform még sokáig húzódott.⁵ Az 1880-as években a delegációk nyomására a külügyminiszter tárgyalásba bocsátkozott a magyar kormányval,⁶ a folyamatosan napirenden lévő kérdés végül a konzuli bíraskodásról szóló magyar 1891. évi XXXI. törvénycikkkel és az osztrák 1891. augusztus 30-i törvénnyel⁷ került rendezésre, amelyek 1898. január 1-jével léptek hatályba.

A magyar törvényjavaslat feletti heves országgyűlési vitákból⁸ egyértelműen kitűnik, hogy egy egyszerű szervezeti-eljárás reformnál jóval összetettebb kérdés állt

Szabó Máttyás

A konzuli bíraskodás reformjával kapcsolatos tárgyalások módozatai és közjogi kérdései (1891–1898)*

a jogalkotó előtt. A magyar közjogi felfogás értelmében tarthatatlannak minősült az az állapot, miszerint a konzuli bíróságoktól fellebbezett ügyekben magyar alattvalók felett osztrák bíróságok osztrák jog szerint ítélték, így a reform⁹ során az a megoldás született, hogy a fellebbezett perekben egy Konstantinápolyban felállítandó, a paritás elveit mind szervezetében, mind eljárásában tükröző fórum – a Cs. K. Osztrák és M. Kir. Konstantinápolyi Főtörvényszék¹⁰ – ítéljen.

A törvény elfogadásától a végrehajtó miniszteri rendeletek kiadásáig tartó bő hatévnyi kormányközi tárgyalásorozatnak a tétje nem volt csekélyebb, minthogy sikerül-e egy veszélyesen közös jellegűnek ható intézményt annak törvényes alapjaiban és szervezeti szabályozásában megfelelő – a magyar szuverenitást kidomborító – jogi kötésekkel ellátni?

2. A tárgyalások megindítása a törvény végrehajtásáról

A konzuli bíraskodásról szóló törvény

A M. Kir. Igazságügyminisztérium és a Tisza-kormány már az 1880-as évek közepétől dokumentálhatóan rendszeresen érintkezett az Alois Pražák vezette osztrák Cs. K. Igazságügyi Minisztériummal a törvény kidolgozása tárgyában,¹¹ ekkor a tervezetek még közös konzuli bíróságokról, közös konzuli felsőbbbírásgról szóltak.

A magyar minisztertanácsban a törvénytervezet megvitatása során (1890) az első tárgyaláson felmerült a nyelvkérdés és a törvény végrehajtásának mikéntje, a második tárgyalás alkalmával a törvény hatályáról (10 év), módosításának és felmondásának lehetőségéről született döntés. A harmadik és a negyedik tárgyalás alkalmával a bírák és az elnök kinevezésének módjáról, a közös külügyminiszter szerepéről konzuli bíraskodási joggal való felruházás vagy új államban való bevezetése esetén, illetve a konzuli bíraskodás költségeinek a közös költségvetésből történő törlesztéséről határozott a minisztertanács.¹² Az eredeti osztrák javaslatához képest tehát már a törvényjavaslat előszentesítése előtt sikerült az osztrák féltől jelentős engedményeket kieszközölni. Azonban a törvényjavaslat tárgyalatása így is heves közjogi vitát robbantott ki. Az országgyűlési tárgyalásokat alaposan ismerteti Antal Ta-

más és Teschmayer Gábor, így ezeket részleteiben e tanulmányban nem tárgyaljuk.

Az országgyűlési vitának legfőbb pontjait összefoglalja Apponyi Albert határozati javaslata:

„1. a konzuli bíraskodást a magyar honosok felett a magyar király által kinevezett bírák a magyar király nevében gyakorolják; 2. ott, ahol a körülmények indokolják, külön magyar bírákat alkalmazzanak, másol magukat a konzulokat nevezik ki magyar konzuli bírákká; 3. a magyar konzuli bírák a magyar jog szerint ítéljenek; 4. a fellebbvitel a hazai feltörvényszékekhez történjen; 5. a bírói illetékességet az alperes honossága állapítsa meg; 6. a védencek maguk dönthessék el, hogy az osztrák vagy a magyar honosokkal kívánnak-e egyenlő elbánásban részesülni; 7. a bírakra vonatkozó fegyelmi szabályokat a törvény állapítsa meg.”¹³

A leszavazott ellenzéki határozati javaslat és a heves vita is arra kényszerítette a kormányt, hogy a későbbi tárgyalásokon maximálisan törekedjen a majdani főtörvényszék nemzetközi, választott jellegének kidomborításához és a magyar igazságügyi szuverenitás megőrzéséhez.

3. A kormányközi tárgyalások menetrendje és módozatai (1891–1897)

A konzuli bíraskodásról szóló törvényt végül 1891-ben fogadta el az Országgyűlés, amelynek 21. §-a felhatalmazta a kormányt, hogy tárgyalásokat folytasson az osztrák kormányzattal és a közös külügyminiszterrel a törvény életbeléptetésének és végrehajtásának módozatairól.

„21. § Jelen törvény hatályba léptetik, ha a monarchia másik államában is törvény hozott, a mely a consuli bíraskodást a jelen törvényben foglalt elvekkel egyezően szabályozza. Ezen esetben a jelen törvény hatálybaléptének napját a magyar kir. ministerium rendeletileg állapítja meg.”

A törvény nyomán három végrehajtási rendelet előkészítését vetették tárgyalás alá a kormányok:

- a cs. és kir. közös külügyminiszter rendeletének tervezetét a consuli bíróságok szervezési és ügyviteli szabályainak tárgyában;¹⁴
- a M. Kir. Minisztérium rendeletének tervezetét, a consuli bíraskodás szabályozásáról szóló 1891. évi

XXXI. tc. hatályba léptetése napjának megállapítása tárgyában,¹⁵

- c) végül a m. kir. igazságügyminiszter rendeletének tervezetét a consuli bíraskodásról szóló 1891. évi XXXI. tc. hatályba léptetésére és a consuli bíróságok szervezési-ügyviteli szabályainak megállapítására vonatkozó rendeletek kihirdetése tárgyában.¹⁶

Mivel a konzuli bíraskodást gyakorló külügyi hatóságok szervezeti felügyelete a közös külügyminiszter alá tartozott, a konzuli főtörvényszék szervezeti és ügyviteli szabályzatát is utóbbi volt jogosult meghatározni. A külügyminiszter 1897. évi kancelláriarendelete végül a Külügyminisztérium közvetítésével változatos érintkezési formák során nyerte el végső alakját. A következőkben az alábbi módozatok kerülnek röviden ismertetésre: az előzetes hivatali érintkezések; a miniszteri egyeztetés; az igazságügyi delegáltak tárgyalása; tárcaközi értekezlet a közös külügyminisztériumban; további kormányközi érintkezések. Az egyezkedések sorozatát végül az Országgyűlés és a Reichsrat határozatai zárták, amelyek jóváhagyták a rendeletek tervezeteit.

3. 1. Előzetes érintkezések (1892)

A magyar igazságügy-miniszter, Szilágyi Dezső 1892. június 15-én az 1891. évi XXXI. tc. végrehajtása kapcsán felkérte a közös külügyminisztert, hogy az általa kancelláriarendeletben kibocsátandó szervezeti és ügyviteli szabályzat tervezetét a Konstantinápolyi Konzuli Főtörvényszékre vonatkozólag küldje meg.¹⁷ A konzuli bíraskodás gyakorlásáról szóló osztrák és magyar törvények végrehajtása kapcsán első lépésként Gustav von Kálnoky külügyminiszter a konstantinápolyi osztrák–magyar nagykövettel, Heinrich Calice báróval egyeztetett,¹⁸ majd az értekezések során a közös külügyminiszter arra jutott, hogy a tervezetek kidolgoztatását az osztrák és a magyar igazságügy-miniszterekre hagyja. A rendeletek előkészítését és kimunkálását segítették a konzulátusok jelentései, illetve a közös Külügyminisztériumban Kálnoky által létrehozott önálló jogi részleg (*Justizdepartement*) is.¹⁹

A magyar Igazságügyminisztérium elsőként hivatalos átiratban (1892. szeptember 26-án) közölte az elvi szempontokat az osztrák Igazságügyminisztériummal. Ezt követően mindkét minisztérium

egy-egy saját referenssel dolgoztatta ki a maga tervezetét, majd ezek egyeztetése és tárgyalása félhivatalos úton zajlott tovább. (1894. július 5-én a miniszter ezek közeli befejezését várta.)²⁰

Szilágyi Dezső²¹

Friedrich von Schönborn²⁴

Lányi Bertalan²⁶

3. 2. A miniszteri egyeztetés (1893)

A félhivatalos érintkezéseket követően Szilágyi Dezső és Friedrich von Schönborn között került sor megbeszélésekre 1893. január 22-én, amelyek során a két igazságügy-miniszter összesen hat kérdésben jutott közös megállapodásra.²²

- 1) Szilágyi hozzájárult ahhoz, hogy a konzuli bíraskodás végrehajtásáról szóló törvény hatálybalépésének napja csak a konzuli illetékrendszer reformját követően kerüljön meghatározásra.
- 2) Mindez nem zárja ki a Konzuli Főtörvényszékre vonatkozó szervezeti szabályok (a majdani külügyminiszteri kancelláriarendelet) kidolgozásának megindítását. A rendeletek kidolgozását az osztrák Igazságügyminisztériumra bízták.
- 3) Megállapodtak a tárgyalások módozataiban, miszerint a magyar igazságügy-miniszter sürgősen megnevez egy minisztériumi képviselőt, és rendelkezik a kiküldéséről (Szilágyi Dezső az értekezésekre Lányi Bertalan táblabíró jelölte);²³
- 4) Szintén egyetértés jött létre a létesítendő Konstantinápolyi Konzuli Főtörvényszék és az ottani konzulátus viszonyáról;
- 5) A konzuli felsőbb bíróság elnökét és bírósági tanácsát is a küldő állam finanszírozza, így ezen kiadások kívül esnek a közös költségvetésen;
- 6) Végül a pótbírák kiküldésének módjáról.

3. 3. Az igazságügyminisztériumi képviselők tárgyalásai (1893–1894)

A rendeletek tervezeteit a miniszterek megállapodásának értelmében az osztrák Igazságügyminisztérium dolgozta ki. Elsőként az osztrák referens alapos összehasonlí-

tó elemzést készített az osztrák és a magyar törvényről, amelyeket azok tartalmi egyezése szerint bekezdésenként négy kategóriába rendszerezett (*conform/congruent/vergleich/fehlt*).²⁵ Ezt követően félhivatalos érintkezésekre, majd a magyar delegált, Lányi Bertalan és az osztrák delegált meghallgatásaira került sor felváltva Bécsben és Budapesten.

3. 4. Közös (tárcaközi) értekezlet (1895)

A közös értekezletre a Külügyminisztérium épületében került sor, 1895. május 20–21-én, amelyen a külügyminisztériumi osztályvezető mellett részt vett az Igazságügyminisztériumok egy-egy küldöttje és az országos Pénzügyminisztériumok egy-egy küldöttje is. Az értekezlet a törvény kivitele kapcsán tárgyalás alá vette a konzuli bíróságok és az illetéktarifá reformjának viszonyát, egyúttal a további érintkezési módozatokat is. A felek meg egyeztek abban, hogy az átláthatóság érdekében a további egyeztetéseket megkönnyítendő az osztrák és a magyar közegek a Külügyminisztériumon keresztül érintkeznek a jövőben.

3. 5. További kormányközi érintkezések

Az értekezletet követően a közös Külügyminisztérium közvetítésével zajlottak a további egyeztetések. A közös külügyminiszter koordináló szerepét a magyar Igazságügyminisztérium még jelentősebbnek mondta. Plósz Sándor úgy fogalmazott:

„[az ügyet] azzal a megkereséssel tettem át a közös külügyminiszter úrhoz, hogy most már ő vegye át az ügynek további vezetését és kezdeményezze mindazok-

*nak a további intézkedéseknek megtételét, a melyek a törvény hatálya alá léptetéséhez és végrehajtásához szükségesek”.*²⁷

A magyar fél alapvetően a jogi kikötések és garanciák, a kondicionalitás, időleges intézmények, teljes paritás, az önrendelkezés megerősítését várta a konzuli bíraskodás reformjától. Ezzel együtt a magyar kormány a fellebbviteli rendszer reformját és igazságügyi szuverenitásának biztosítását igyekezett megvalósítani, ami további egyeztetéseket eredményezett a nyelvhasználat és a pótbírák ki-nevezésének kérdésében.

Az osztrák kormány ellenben az új szabályozásban az 1854–1855. évi rendeletek revízióját, a konzuli bíraskodás rendszerének átfogó reformját és a modern szükségletekhez igazítását látja, amely a levantei területen kívüli konzuli bíróságok életbeléptetése és az osztrák–magyar alattvalók fokozottabb érdekvédelme miatt, egyúttal a külügyi szolgálat pénzügyi fenntarthatóságának megteremtése miatt is kritikus fontosságú. Ez utóbbi kérdés megoldását mind a Külügyminisztérium, mind az osztrák kormány a konzuli illetéktarifára párhuzamosan zajló reformtárgyalásaitól reméli.

A szervezeti kérdések rendezését követően a reform hatálybaléptetését leginkább a konzuli illetéktarifához kapcsolódó viszony és a rendeletek életbeléptetésének módját érintő kérdések késleltették. Az osztrák álláspont szerint először az illetéktarifáról szóló törvényeket kell kidolgozni és életbe léptetni, aztán a konzuli bíraskodás reformjáról szóló tervezeteket kiadni. Ezzel szemben a magyar kormány az alkotmányos elvek védelmére hivatkozva kategorikusan elzárkózott bármiféle „bianco-megoldástól”, és kijelentette, hogy a rendeletek kiadását nem hajlandó a *Reichsrat* más ügyben függőben álló törvényhozási munkálataitól függővé tenni. Vagyis először szükséges a konzuli bíraskodás reformjáról szóló rendeletek életbe léptetése, és ezt követheti az illetéktarifára reformjának alkotmányos tárgyalása az Országgyűlés és a *Reichsrat* előtt. Ezen álláspontját a minisztertanács határozatban (1893. július 15.) is rögzítette,²⁸ és mindvégig mereven és következetesen ragaszkodott hozzá.

Az igazságügy-miniszter a tervezeteket végül az 1897. július 14-i minisztertanácsi ülésen mutatta be, miután bejelentette, hogy az osztrák kormánnyal megállapodás jött létre, amelynek értelmében a konzuli bíraskodásról szóló törvény 1898. január 1-jén lépett életbe.²⁹

4. Közjogi kérdések a tárgyalások során

A törvényjavaslatok kidolgozását megelőző kormányközi egyezkedések legfontosabb tárgyát a konzuli bíraskodás jogi természete képezte, amely tekintetben a magyar kormány a Pragmatica Sanctiából és az 1867. évi XII. tc.-ből levezetett hosszas elemzésben arra az elvi álláspontra helyezkedett, hogy a konzuli bíraskodás nem képezheti a közös ügyek részét, mivel azt az említett törvénycikk

ilyenként nem ismeri el.³⁰ Az Igazságügyminisztérium érvelésében az 1867. évi XII. tc. 8. §-ára hivatkozva kijelentette, hogy a közös ügyek részét csak a külügyek célszerű vitele képezheti a Pragmatica Sanctiából eredő (mindkét államot érintő) közös és kölcsönös védelem céljából. Az osztrák, decemberi alkotmányra reflektálva az elemzésben a magyar fél kifejtette, hogy a magyar kormányzat csak a magyar alaptörvényekre helyezhet hangsúlyt, és magát nem érzi felhatalmazva, hogy az osztrák alaptörvények alapján vizsgálja, hogy az ezekben meghatározottakon kívül bármely más közös ügy létezhet-e, indokolja is azt bármilyen gyakorlat, vagy szükséglet. Ezekről az 1867. évi törvényhozás végérvényesen döntött.³¹

A magyar fél kijelentette, hogy sem a külföldön gyakorolt bíraskodásnak szerződésekből vagy öröklött jogból származó nemzetközi karakteréből, sem a Monarchia külfölddel szembeni egységes állásából, sem a közös fejedelemből a konzuli bíraskodás közösségét el nem ismeri. Egyúttal a magyar kormány a tendenciózus osztrák irányzat által gyakran felemlített analógiák megvitatásától sem riadt vissza, éppen ellenkezőleg, ezeket a maga érvelésébe is beépítette. Így például a magyar átirat kifejtette, hogy a hadbírók működése sem jelenti a legfőbb bírói felségjogok, így az osztrák és a magyar igazságügyi szuverenitás összeolvadását, hanem a közös fejedelem ezen kettős igazságügyi hatalmat közös szervek révén gyakorolja.³²

A végrehajtási rendeletek kidolgozása során az Igazságügyminisztérium a fent ismertetett módozatok során megfogalmazott elvi alapvetéseit igyekezett a szervezeti és működési szabályokba épített kondíciókkal kidomborítani. A tárgyalások során a stilisztikai tárgyú egyeztetések is rámutattak, hogy olykor nem sok választotta el egy-egy szabatos jogszabályszerkesztés jegyében eszközölt teljesen rutinszerű nyelvhelyességi korrekciót a magyar szuverenitás védelmét célzó közjogi harcoktól. Az elsőfokú konzuli bíróságok és a főtörvényszék megnevezése mellett a magyar Igazságügyminisztérium a közjogi szimbólumok részleteit is alaposan megfontolta, így például a címer vázlatához is megjegyzést fűzött: „Paritásnak jobban megfelel, mint az eredeti, hol a magyar felirat alárendelt”.

A rendeletek tartalmát érintő 1895. évi tárgyalások során a magyar államérdek szempontjából győzelemmel ért fel a pénzügyi kérdések körüli indokolás. A főtörvényszék finanszírozási módozatait illető jövedelmek vizsgálatakor ugyanis – mivel a magyar kormányt az ügynek nem sikerült megnyerni – az osztrák kormányzat maga mondta ki egyedi megállapodás szükségességét, kifejezetten hivatkozva arra, hogy a konzuli bíraskodás kívül esik a közös ügyek körén.³³

5. Összegzés

A tárgyalások folyamán az osztrák közegeket és a közös Külügyminisztériumot általában a proaktivitás, a pragmatizmus, valamint a finanszírozás kérdése iránti affinitás jellemezte, míg a kidolgozott tervezeteket a magyar fél inkább véleményezte, elvekkkel, kikötésekkel látta el.

A kérdéskör szerződéses természetéből fakadóan – hasonlóan a vám- és kereskedelmi szövetség megújításának tárgyalásaihoz – és közös egyetértéssel történő intézésének köszönhetően a magyar kormányzat hozzájárulása nélkül nem valósulhatott meg az új szabályozás. A kikötések és feltételek következetes fenntartásával a magyar fél a legtöbb kérdésben képes volt érvényesíteni az akaratát. A Pragmatica Sanctio és a kiegyezési törvény biztosította diszkréció mellett a kormányközi tárgyalásokon hivatkozási alapként találkozhatunk a képviselőházi tárgyalások vitáin elhangzottakkal, de arra is sor került, hogy egy korábbi szóbeli megállapodást a magyar kormány minisztertanácsai határozattal írt felül.

A magyar kormányzat érdekérvényesítő képességét tömören demonstrálja egy keserű hangvételű osztrák átirat a tárgyalássorozat utolsó fázisából, amelyben az osztrák referens a konzuli illetérendszer életbe léptetésének elodázása miatt panaszkodik a közös Külügyminisztériumnak. A referens a hosszas jogi és politikai érvelések után kiemeli, hogy a törvénytervezet formája, a rendeletek előkészítése, majd a nyelvi kérdés megoldása tárgyában mind az osztrák szívélyesség alapján született megállapodás, és legalább egyszer a magyar fél is engedékeny lehetne:³⁴

„[...] dass oesterreichischerseits das ganze Gesetz über die Consulargerichtsbarkeit, dann wieder die Vorbereitung der Verordnungen und endlich die Aufnahme

der Sprachenbestimmung im §18 des Verordg\sentwurfes auf Entgegenkommen u. Nachgeben zurückzuführen sind, und wenigstens in Einem Punkte auch einmal ungarischerseits ein Entgegenkommen der Schrift geschehen sollte.”

A reformtárgyalások nyomán és a végrehajtási rendeletek kibocsátásával mind a magyar, mind az osztrák kormányzat és törvényhozás kiterjesztette alkotmányos befolyását a konzuli bírászkodás intézményére, amely egyúttal minden kétséget kizáróan kiszakadt a vám- és kereskedelmi szövetség szerződéseinek tárgyából. A konzuli bírászkodás külön törvényes rendezése a dualizmus rendszerének egy több évtizedes közjogi dilemmáját zárta le, amellyel szinte teljes mértékben a magyar fél akarata érvényesült.

A következő időszakban doktori témámhoz kapcsolódva olyan ügyek és ügycsoportok kutatását, illetve bemutatását tervezem, amelyek intézése szerződéses természetük révén az Osztrák–Magyar Monarchia mindkét birodalomfelének hozzájárulását igényelték. Kiemelten vizsgálom a vám- és kereskedelmi szövetség osztrák–magyar szerződéseiben meghatározott ügyekben lefolytatott kormányközi tárgyalásokat és a felmerülő közjogi kérdéseket. Emellett igyekszem feldolgozni egyes ágensekkel kapcsolatos ügyvitelt, amelyekben az osztrák és a magyar szakminisztériumok közvetlen befolyást gyakoroltak a közös Külügyminisztérium eljárására.

SZABÓ, MÁTYÁS

Modalitäten und staatsrechtlichen Fragen in den Reformverhandlungen betreffend der Konsulargerichtsbarkeit von Österreich–Ungarn, 1891–1897

(Zusammenfassung)

Die Konsulargerichtsbarkeit war eine spezielle Institution nicht nur bloß im Raum der internationalen Beziehungen, sondern auch in dem vertrackten Rechtssystem der dualistischen Österreichisch–Ungarischen Monarchie. Obwohl mit den Ausgleichsgesetzen von 1867 die gemeinsamen und dualistischen Angelegenheiten zwischen Österreich und Ungarn grundsätzlich einstimmig geregelt worden sind, ist eine gesetzliche Regelung für die Konsulargerichtsbarkeit nicht stattgefunden. Die tatsächlich bestehende Praxis hat erst mit der Reform von 1891 eine gesetzliche Lösung gefunden, und die Apellfunktionen hat eine in Konstantinopel errichtete Konsularobergericht von

den österreichischen Landesgerichten übernommen. Von ungarischer Seite waren die Reformverhandlungen hoch von Bedeutung da die Frage der Konsulargerichtsbarkeit in einer Verbindung sowohl mit dem gemeinsamen auswärtigen Organismus als auch der Justizsouveränität war. Der Aufsatz erzielt die Verhandlungsmodalitäten und staatsrechtlichen Fragen zwischen den österreichischen und ungarischen Ministerien im Zeitraum 1891 und 1898 zu behandeln. Daneben ein Fokus richtet sich auf die Frage wie die ungarische Regierung seine Interessen in einer Frage realisieren konnte, die zwischen den Reichshälften vertragsartig geregelt werden musste.

Jegyzetek

* Az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-20-3-II-NKE-153 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

¹ A m. kir. igazságügyminiszter 1885. évi 3503. sz. rendeletét idézi Lers Vilmos. LERS Vilmos: *A konzuli bírászkodás intézménye*. Budapest, 1904. Wodianer F. és fiai, 25. p.

² LERS 1904. 189–190. p.

³ DEUSCH, Engelbert: *Die effektiven Konsuln Österreich(-Ungarns) von 1825–1918*. Köln–Weimar–Wien, 2017. Böhlau Verlag, 80. p.

⁴ PISKUR, Joseph: *Oesterreichs Consularwesen*. Wien, 1862. Druck und Verlag von Carl Gerold's Sohn, 118–119. p.

⁵ LERS 1904. 177–178. p.

⁶ „A delegatiók külügyi albizottsága visszariadván a consulsági bírászkodásnál eleitől fogva máig fennálló összes állapotoktól, figyelmeztette a külügyminister urat, hogy már elég hosszú idő telt el a kiegyezés óta és még most is osztrák törvények alapján történik a

- magyar honpolgárokkal szemben a consuli bíraskodás és a felebbezés másodfokúlag a trieszti, harmadfokúlag pedig a bécsi bíróság elé megy. Kereskedelmi köreinkben megújultak folyton a panaszok ez eljárás ellen. Örömmel kell azért figyelembe vennem a külügyminister ur azon nyilatkozatát, hogy ő hajlandó e bajon segíteni, [...]”. Thaly Kálmán felszólalása a Képviselőház 1884. december 9-i ülésén. *Képviselőházi napló*, 1884. II. kötet, 1884. december 4.–1885. január 14. Ülésnapok 1884-33, 92. p.
- ⁷ Gesetz vom 30. August 1891, womit Bestimmungen über die Ausübung der Consulargerichtsbarkeit getroffen werden. *Reichsgesetzblatt (RGBl.)* 136/1891. 342–345. p.
- ⁸ Az országgyűlési vitát és az 1891. évi XXXI. tc. elfogadását átfogóan mutatta be Antal Tamás és Teschmayer Gábor. ANTAL Tamás: A konzuli bíraskodás a dualizmus korában. Az 1891. évi XXXI. tc. létrejötte. *Acta Universitatis Szegediensis*. 2004. 1–15. p.; TESCHMAYER Gábor: Valódi vihar vagy felesleges hullámkeltés? Gondolatok a konzuli bíraskodás szabályozásáról szóló 1891. évi XXXI. tc. képviselőházi vitájáról. In STIPTA István (szerk.): *Studia iurisprudentiae doctorandorum Miskolciensis. Miskolci doktoranduszok jogtudományi tanulmányai*. Tomus 12. 2013. 393–422. p.
- ⁹ A konzuli bíraskodás reformjáról a korabeli magyar jogi munkák közül kiemelkedik Lers Vilmos átfogó, monografikus műve. A törvényt, az életbeléptető rendeleteket a későbbi eljárásjogi miniszteri rendeletekkel kiegészítve közli Gaár Vilmos budapesti királyi törvényszéki bírósági tanácsos. GAÁR Vilmos: *Igazságügyi szervezet. Perenkívüli eljárások*. Budapest, 1907. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, 260–280. p. A reformot szintén alaposan mutatja be Márkus Dezső, aki a közös érdekű ügyek között részletesen és magyarázatokkal el látva ismerteti a konzuli bíraskodást és a konzuli illetékrendszert szabályozó normákat. MÁRKUS Dezső: *Magyar közjog*. Budapest, 1907. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, 909–936. p. A konzuli bíraskodásról továbbá lásd FERDINANDY Gejza: *Magyarország közjogi viszonya Ausztriához és annak történelmi fejlődése*. Budapest, 1892. Pallas Részvénytársaság Nyomdája, 185–187. p.; SZÁNTÓ Mihály: *Nemzetközi magánjog különös tekintettel hazai viszonyainkra*. Budapest, 1893. Nagy Sándor Könyvnyomdája, 374–382. p. Az osztrák közjogi irodalomból az államjogi monográfiák, tankönyvek és kézikönyvek mellett inkább jogtudományi folyóiratok tanulmányai számoltak be a reformokról. PANN, Arnold: Das neue Consular-Obergericht der österreichisch-ungarischen Monarchie in Constantinopel. *Juristische Blätter*, Nr. 32 v. 1891, 1–4. p.; Sz. N.: Das Consularobergericht in Constantinopel. *Juristische Blätter*, Nr. 36 v. 1897. 377–379. p.; Malfatti di Monte Tretto, Josef: *Handbuch des österreichischen Konsularwesens. Bd. 1*. Wien, 1904. Manz'sche k. u. k. Hof-Verlags- und Universitäts-Buchhandlung, 474–481. p.; STRISOWER, Leo: *Konsular-Gerichtsbarkeit*. Wien, 1895. Alfred Hölder, 15–24. p.
- ¹⁰ SAMSINGER, Elmar: *Die Consulargerichtsbarkeit ist selbst eine große Anomalie. Das kaiserlich königlich österreichische und königlich ungarische Consular-Obergericht in Konstantinopel 1898–1918*. In Ders. (Hg.): *Österreich in Istanbul III.: K. (u.) K. Präsenz im Osmanischen Reich*. Wien, 2018. LIT Verlag, 179–199. p.
- ¹¹ AVA Justiz Mallg 1214. 38. Prs. 12.02.1885. 489 1/2 Justizministerium.
- ¹² ANTAL 2004. 10–11. p.
- ¹³ Uo. 19. p.
- ¹⁴ Malfatti di Monte Tretto, Bd. 2. 1904. 500–520. p.
- ¹⁵ A m. kir. ministerium 1897. évi 12.970. M. E. számú rendelete, a consuli bíraskodásról szóló 1891:XXXI. t.-cz. hatályba léptetése tárgyában. https://library.hungaricana.hu/hu/view/OGYK_RT_1897/?pg=1030&layout=s.
- ¹⁶ A m. kir. igazságügyminister 1897. évi 43.504. I. M. számú rendelete, a consuli bíraskodásról szóló 1891:XXXI. t.-czikk hatályba léptetésére és a consuli bíróságok szervezési és ügyviteli szabályainak megállapítására vonatkozó rendeletek kihirdetése tárgyában. https://library.hungaricana.hu/hu/view/OGYK_RT_1897/?pg=1081&layout=s.
- ¹⁷ MNL OL K26 418. cs. VIII/725. 851./ME 1894, Lukács László kereskedelemügyi miniszter átirata Wekerle Sándornak, 1894. április 15. László Zsigmond miniszteri tanácsos (az igazságügyminiszter helyett) Wekerle Sándornak 1894. július 5-én.
- ¹⁸ MATSCH, Erwin: *Der Auswärtige Dienst von Österreich-(Ungarn) 1720–1920*. Wien, 1986. Böhlau Verlag, 110. p.
- ¹⁹ GOLDINGER, Walter: Rechtlich-organisatorische und soziale Rahmenbedingungen. In WANDRUSZKA, Adam – URBANITSCH, Peter (Hg.): *Die Habsburgermonarchie 1848–1918, VI/1. Die Habsburgermonarchie im System der Internationalen Beziehungen I*. Wien, 1989. Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 77. p.
- ²⁰ MNL OL K26 418.cs. VIII/725. 851./ME 1894, Lukács László kereskedelemügyi miniszter átirata Wekerle Sándornak, 1894. április 15. László Zsigmond miniszteri tanácsos (az igazságügyminiszter helyett) Wekerle Sándornak 1894. július 5-én.
- ²¹ <https://mek.oszk.hu/01900/01905/html/cd8/kepek/c4181mov1297.jpg>.
- ²² AVA JustizM Allg 1332. No. 4. No 23545/4067.
- ²³ AVA JustizM Allg 1332. No. 5.
- ²⁴ https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/c7/Adèle_Graf_Schönborn.jpg.
- ²⁵ AVA JustizM Allg. 1332. No. 4. No 23545/4067. *Ungarische Gesetz über Regelung der Consulargerichtsbarkeit*.
- ²⁶ *Vasárnapi Ujság*, 1905. (június 25.) 26. sz. 417. p.
- ²⁷ MNL OL K26 30549/897 IM. IV.
- ²⁸ MNL OL W12 1893.07.15. 21/M.T.
- ²⁹ MNL OL W12 1897.07.14. 28/M.T. VIII.6.1897.
- ³⁰ AVA Justiz 1214. 25216/7 ad N 478Prs/J.M. 1886. A Külügyminisztérium jelentésben közli az osztrák kormánnyal a magyar igazságügyminisztérium álláspontjának leiratát.
- ³¹ Uo.
- ³² Uo.
- ³³ AVA Justiz Allg 1332. J.M. Zl. 13706 ex 1895. *Bemerkungen zu den Verordnungsentwürfen, betreffend den Vollzug des österreichischen und des ungarischen Gesetzes über die Ausübung der Consulargerichtsbarkeit*. 24. p.
- ³⁴ AVA Justiz Allg 1332. J.M. Zl. 13706.

